

УДК 82.0

І. Б. Комінярський,
аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

БЕРТОЛЬД БРЕХТ ТА ДЖОРДЖ РИГА: ОДИН МОТИВ – ДВА РІШЕННЯ

Статтю присвячено вивченню процесів расової ідентичності й асиміляції, міжнаціонального сприймання в німецькому та канадському суспільствах у творчості німецького драматурга Бертольда Брехта та канадського письменника Джорджа Риги. З'ясовано особливості художньої інтерпретації образів національних меншин у п'єсах "Жах і відчай в Третій імперії" та "Екстаз Ріти Джо".

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Література – це поле для прояву ідентичності. Серед усіх літератур канадська та німецька літератури мають великий інтерес до репрезентації образів певних національностей, оскільки на територіях Канади та Німеччини проживає чимало етносів.

Поняття ідентичності є одним із найбільш уживаних у сучасних суспільних і гуманітарних науках. Це призводить до розмивання та варіативності його термінологічного і концептуального змісту. В контексті даного дослідження під ідентичністю варто розуміти сукупність суспільних уявлень і практик індивіда, що пов'язані з його включеністю у життя певної спільноти, за умови, що ця спільнота може бути охарактеризована як колективний суб'єкт.

Багато митців різних національних походжень намагалися репрезентувати свій народ у суспільному житті даних країн. Але це вдавалося не всім. В будь-якій країні є домінуюча нація, яка намагається нав'язувати свої соціокультурні риси, норми та цінності для інших націй. Такий процес називається асиміляцією.

Асиміляція (від лат. *assimilation* – уподібнення) – це процес, у ході якого етнічна, расова, соціальна, професійна чи інша меншість сприймає цінності, норми поведінки, культуру більшості [1].

Асиміляція – це злиття одного народу з іншим шляхом засвоєння його мови та звичаїв [2]. Асиміляція може носити як добровільний характер або захоплення другою більш розвинутою культурою, міжнаціональні та міжконфесійні шлюби, так і насильницький характер – завоювання, численне винищення, примусове переселення, законодавча діяльність, яка направлена на подавлення певних культурно-мовних проявів. Слід зауважити, що незважаючи на характер, асиміляція є процесом, який негативно впливає на самоідентичність певного народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започаткованого розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Теоретичними засновком дослідження є визначення Ю. Ковалівим суті терміну ідентичності: "Ідентичність (лат. *identicus*: однаковий, тотожний) – осмислене ототожнення особою себе з іншими об'єктами чи суб'єктами в цілісності і ненастанності власних змін" [3: 402]. Із позиції постмодернізму, класичне (метафізичне) розуміння ідентичності спростовується як доцентрове, сприймається як не фіксована реальність, а плинна проблема в межах відкритого простору, насиченого "точками біфуркації", усунуванням будь-якої тотожності. Постмодерністська ідентичність виконує, передусім, нарративну функцію, проявляється лише в часі, описуючи, розповідаючи, переповідаючи, не зберігаючи ту чи іншу історію, а тільки постійно її переінакшуючи [3: 402].

Проблема расової ідентичності розглядається ще у всесвітньо відомому романі "Мобі Дік, або Білий Кит" Германа Мелвілла. Варто зауважити, що ще в середині XIX століття ця проблема стала каменем спотикання в американській літературі [4]. Згідно з останнім переписом населення у США та Канаді гостро постає проблема расової ідентичності. Прискорений процес асиміляції показує те, що все більше населення не може визначити свою расу. Виникла так звана амальгація (етнорасова міксація або асиміляція, поєднання) [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз та узагальнення сучасної наукової літератури засвідчує, що в ній обмаль літературознавчих студій із проблем расової ідентичності та асиміляції національних меншин у літературі, зокрема у канадській та німецькій літературах. Зауважимо, що в обох країнах даний процес відбувався в середині XX століття.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити проблеми ідентичності та асиміляції певних народів, які були характерними як і для воєнного часу в Європі, так і для повоєнного в Північній Америці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ідентичність – це процес плинності та тривалості асиміляції. У творах німецького та канадського драматургів Бертольда Брехта та Джорджа Риги можна побачити ці два поняття, зокрема у п'єсах "Жах і відчай в Третій імперії" та "Екстаз Ріти Джо". У цих творах чітко проглядається національна політика розвинених держав того часу.

Бертольд Брехт (1898-1956) – німецький драматург, поет і прозаїк, кіносценарист, автор теоретичних праць, присвячених проблемам театру, режисер. До історії літератури Брехт увійшов як митець, що відкрив нову епоху в західній драматургії.

П'єса "Жах і відчай в Третій імперії" – це брехтівська розповідь про режим фашистів. Твір був написаний у 1939 році, якраз в рік початку Другої світової війни. Фашизм для Брехта – крайня форма буржуазної диктатури. Він ненавидів режим Третього Рейху. Недаремно Циффель, один із головних героїв п'єси "Жах і відчай в Третій імперії", стверджував, що "ідея расової исключительности – это попытка мелкого буржуа выскочить в аристократы" [6: 2]. Його твори 30-х років покликані розсіяти гітлерівську демагогію, яка стверджувала "что мы (немцы) – высшая раса" [6: 2]. В арійській расі Брехт вбачав загрозу початку Другої світової війни та небезпеку для життя мільйонів людей. У цьому Брехту дуже допоміг його принцип "очуження". Загальноприйняте в гітлерівській державі, звичне, таке, що пестить слух німця – під брехтівським пером починало виглядати сумнівним, безглуздим, а потім жахливим.

Калле – головний герой п'єси "Жах і відчай в Третій імперії" стверджує, що суть проблеми Третього Рейху полягає в створенні фашистським режимом достатньої кількості людей вищої раси. Населення тренували та муштрували в концтаборі, а комендант говорив їм: "Мы, немцы, – кричал он писклявым фальцетом, – раса господ! Я вам, Дерьмо собачье, до тех пор хвосты буду крутить, пока не станете у меня, как один, представителями высшей расы, чтоб не краснеть за вас перед всем миром. Как же это вы думаете прийти к мировому господству, такие слюнтяи и пацифисты?" [6: 2]. Калле на власному досвіді пережив усі ці тортури. Для тих, хто не сприймав цього не могло бути місця в даному "арійському" суспільстві. Їх просто винищували. В цьому можна вбачати цілеспрямовану державну асиміляторську політику, скеровану на руйнацію етносоціальних систем, зокрема шляхом колонізації, політичного диктату, економічної експансії, культурно-мовної та релігійної домінації, обмеження прав національних меншин, насильницьких депортацій, фізичного знищення інтелектуалів тощо.

Джордж Ріга – обдарований канадський прозаїк, талановитий публіцист та драматург українського походження. Твори Джорджа Ріги є соціально орієнтовані. Перу митця належить 190 п'єс, дві кантати, 5 сценаріїв для фільмів, збірник віршів. Його твори мають універсальний характер для Канади: вони виявилися актуальними та бажаними і у франкомовному Квебеці.

У п'єсі канадського драматурга Джорджа Ріги спостерігаємо подібні процеси, що й у п'єсі Брехта, але в межах суспільного життя. П'єса була написана на початку 60-х років ХХ століття. Її актуальність полягала в тому, що в 60-70-х роках Північну Америку сколихнула хвиля протестів, які були на расовому підґрунті.

Навчаючись у школі Ріта Джо, головна героїня п'єси, помічала, що ставлення оточуючих до неї було підозрілим, інколи зверхнім. Її вчитель вказує на роль освітніх інституцій у національній політиці щодо асиміляції корінних жителів Канади. Джордж Ріга вказує на символічну гру слів стосовно прізвища – Don-a-hue = put on a colour. А це означає стати "білим", що для корінного жителя Канади є останньою, але нездійсненою метою існування в канадському суспільстві.

"Miss Donahue: Do you know what a melting pot is?... You put cooper and tin into a melting pot and out comes bronze... It's the same with people!" (Міс Донах'ю: Ви знаєте, що таке змішувач?... Ви кладете мідь та олово у змішувач й отримуємо бронзу... Таке саме відбувається з людьми!) [7: 95]. Отже, на даному прикладі, ми можемо побачити, що безліч корінних жителів намагалися стати справжніми канадцами, жертвуючи своєю національною самобутністю та ідентичністю.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, окреслено проблему расової ідентичності й асиміляції певних народів у різних літературах, зокрема в німецькій та канадській у п'єсі "Жах і відчай в Третій імперії" Бертольда Брехта показано усю безглуздість режиму Третього Рейху, його намагання створити з німецького народу "вищу арійську расу", незважаючи на те, що в той час Німеччину населяло багато народів. Ця цілеспрямована асиміляторська політика призвела лише до масового винищення деяких етносів.

У п'єсі канадського драматурга Джорджа Ріги деталі життя Ріти Джо та Джеймі Пола настільки реалістично описано, що Джордж Блумфільд (перший режисер-постановщик п'єси) стверджував, що внутрішній світ героїв та конфронтація соціальних та національних класів є тривожними з точки зору політичного устрою. У п'єсі знищується дух індивідуальності героїв. Спогади Ріти Джо про дитинство, яке вона провела з молодшою сестрою та батьком, зображені з такою глибиною і багатогранністю, що це надає п'єсі унікальної комбінації стилів.

В п'єсах "Жах і відчай в Третій імперії" та "Екстаз Ріти Джо" можна вбачати подібність у намаганнях драматургів показати політику національноспрямованих урядів із усіма наслідками. Отже, можна стверджувати, що процес асиміляції та расової ідентичності були дуже характерними для середини ХХ століття, оскільки відбувалися як і у воєнний час в Європі, так і у повоєнний в Північній Америці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Словник іншомовних слів / [за ред. члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука]. – К. : Головна редакція УРЕ, 1977. – 776 с.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ruskolan.xpomo.com/rasa/usa03.htm>.

3. Літературознавча енциклопедія : у двох томах / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ Академія, 2007. – Т. 1. – 402 с.
4. Калініченко М. Чорне та біле на тлі демократії : расова ідентичність у романі Г. Мелвілла "Мобі Дік" : [зб. наук. праць за матеріалами Міжнародн. наук. конф. "Імагологічна проблематика польської, білоруської, російської та української літератур і європейський контекст", (Луцьк, 24-25 березня 2011р.)] / Михайло Калініченко // Волинь філологічна : текст і контекст. – Випуск 11. – Луцьк, 2011. – С. 45–48.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Асиміляція>.
6. Бертольд Брехт. Театр. Пьеси. Статті. Висказування : в пяти томах / Б. Бертольт. – Т. 2. – М. : Искусство, 1963. – 20 с.
7. Ryga George. The Ecstasy of Rita Joe / George Ryga ; [edited by James Hoffman]. – Vancouver : Talonbooks, 2004. – 409 s.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of Foreign Words] / [za red. chlena-korespondenta AN URSS O. S. Melnychuka]. – K. : Golovna redaktsiia URE, 1977. – 776 s.
2. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ruskolan.xpomo.com/rasa/usa03.htm>.
3. Literaturoznavcha entsyklopediia [Encyclopedia of Literary Studies] : [u dvokh tomakh] / [avt.-uklad. Yu. I. Kovaliv]. – K. : VTS Akademia, 2007. – T. 1. – 402 s.
4. Kalinichenko M. Chorne i bile na tli demokratii : rasova identychnist' u romani G. Melvilla "Mobi Dik" [Black and White on the Background of Democracy : the Racial Identity in G. Melville's Novel "Mobi Dick"] : [zb. nauk. prats' za materialamy Mizhnarodn. nauk. konf. "Imagologichna problematyka pols'koi, bilorus'koi, rosius'koi ta ukrains'koi literatur i evropeis'kyi kontekst", (Luts'k, 24-25 bereznia 2011 r.)] / Mykhailo Kalinichenko // Volyn' filologichna : tekst i kontekst [Volyn' Philological]. – [Vypusk 11]. – Luts'k, 2011. – S. 45–48.
5. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [Rezhym dostupu: http://uk.wikipedia.org/wiki/Асиміляція](http://uk.wikipedia.org/wiki/Асиміляція).
6. Berthold Brecht. Teatr. P'esy. Stat'i. Vyskazyvaniia [Theatre. Plays. Articles. Expressions] : [v piati tomakh] / B. Brecht. – M. : Iskustvo, 1963. – T. 2. – 20 s.
7. Ryga George. Ekstaz Rity Joe [The Ecstasy of Rita Joe] / George Ryga ; [edited by James Hoffman]. – Vancouver : Talonbooks, 2004. – 409 s.

Матеріал надійшов до редакції 27.03. 2013 р.

Коминьярский И. Б. Бертольд Брехт и Джордж Рыга: один мотив – два решения.

Статья посвящена изучению процессов расовой идентичности и ассимиляции, междунационального восприятия в немецком и канадском обществах в творчестве немецкого драматурга Бертольда Брехта и канадского писателя Джорджа Рыги. Определяются особенности художественной интерпретации образов национальных меньшинств в пьесах "Ужас и отчаяние в Третьей империи" и "Экстаз Риты Джо".

Kominiars'kyi I. B. Berthold Brecht and George Ryga: One Motive – Two Decisions.

The article is devoted to the study of the process of the racial identity and assimilation, international perception in the German and Canadian societies in the literary works by the German playwright Berthold Brecht and Canadian writer George Ryga. The article establishes the peculiarities of the fictional interpretation of the images of national minorities in the plays "Fear and Misery of the Third Reich", "The Ecstasy of Rita Joe".